

*Антощак Д. І.,
прокурор відділу управління нагляду у кримінальному провадженні
Прокуратури Львівської області*

СУТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. Наукова стаття присвячена формуванню дослідження суті та значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження. Проведено порівняння розуміння і значення загальних положень судового розгляду через призму кримінально-процесуального законодавства зарубіжних держав, з'ясовано основні їх сутнісні ознаки та значення для судового провадження загалом. Проаналізовано підходи до розуміння цього поняття у літературі, критично його оцінено, з'ясовано вплив загальних положень судового розгляду на основні засади судового провадження.

Ключові слова: судовий розгляд кримінального провадження, загальні положення судового розгляду, Кримінальний процесуальний кодекс, кримінальне провадження, стадії судового розгляду, судові провадження, ознаки загальних положень судового розгляду кримінального провадження.

Постановка проблеми. У період побудови правової української держави особливого значення набуває дотримання прав і свобод людини та громадянина. За ст.ст. 62, 124 Конституції України, тільки суд здійснює правосуддя і тільки він може визнати особу винуватою у вчиненні кримінального правопорушення та застосувати до неї покарання, звільнити від нього чи від його відбування або виправдати особу. Саме на суд покладено завдання захисту прав і свобод людини та громадянина, що випливає з ч. 1 ст. 55 Конституції України. Процесуальною формою здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях є судовий розгляд.

Однією з умов, які забезпечують виконання судовою інстанцією цієї функції, є неухильне дотримання всіма учасниками судового розгляду встановлених законом загальних правил його проведення. Їхнє дотримання створює під час судового розгляду спеціальний правовий режим, сприяє ефективному вирішенню завдань кримінального провадження. Такі правила законом іменуються загальними положеннями судового розгляду й утворюють окремий інститут кримінально-процесуального права.

Питання загальних положень судового розгляду на ниві кримінально-процесуального права не привертало особливої уваги дослідників, у зв'язку з чим вони залишаються не повною мірою дослідженими. Вивченню цієї проблематики присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як І.В. Басиста, В.І. Галаган, М.М. Михеєнко, Д.В. Милушев, В.В. Назаров, В.О. Попелюшко, Є.П. Стрельцов, В.М. Тертишник, І.В. Черниченко тощо.

Безперечно, ці дослідники зробили важливий внесок у розвиток теоретичних засад загальних положень судового розгляду, однак у своїх працях вони зосереджувалися, в основному, на загальній її характеристиці.

Актуальність дослідження цієї правової категорії полягає у тому, що загальні положення є центральним інститутом стадії

судового розгляду. Загальні положення судового розгляду були та залишаються елементом структури кодифікованих актів, що регулюють порядок кримінального провадження, з огляду на що постає необхідність у детальному дослідженні їхньої суті та значення.

Мета статті – дослідити суть та з'ясувати значення загальних положень судового розгляду кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будучи центральною стадією кримінального провадження, судовий розгляд включає в себе складний комплекс процесуальних дій та рішень. Окрім норм, що регулюють процесуальний порядок проведення конкретних судових дій, КПК України містить і низку правил загального характеру, які стосуються судового розгляду загалом як стадії кримінального провадження. Вони сформульовані у параграфі 1 глави 28 КПК України «Загальні положення судового розгляду», яка передує параграфу, що регламентує процедуру судового розгляду. Встановлені у параграфі 1 глави 28 КПК України загальні положення судового розгляду поширюються на засідання суду будь-якої ланки та інстанції у кримінальному провадженні, незалежно від того, розглядається кримінальне провадження одноособово суддею чи судом колегіально.

Загальні положення судового розгляду передбачені і кримінально-процесуальними законами інших держав, наприклад, Республіки Білорусь, Республіки Болгарія тощо.

Аналіз кримінально-процесуального законодавства цих держав показує, що їх КПК встановлюють зазначені загальні правила лише для стадії судового розгляду, не поширюючи їх дію на інші судові стадії – призначення і підготовка до судового розгляду, апеляційне та касаційне провадження тощо.

Водночас, на відміну від законодавців інших держав, молдавський законодавець встановлює єдині загальні умови для всіх судових стадій: прийняття суддею кримінальної справи до провадження, розгляд справи в першій інстанції, апеляційне та касаційне провадження, винятковий порядок оскарження судових рішень, а також виконання судових рішень [1].

Натомість у кримінальному процесі ФРН загальні положення судового розгляду окремо не виділяються, як це зроблено у КПК України. У перших статтях розділу VI КПК ФРН (основний судовий розгляд) йдеться лише про участь сторін у судовому розгляді кримінальної справи.

Утім, за теорією німецького кримінально-процесуального права, органи кримінального переслідування і, за певних обставин, суд під час судового розгляду самостійно здійснює розслідування обставин справи, не перебуваючи при цьому у залежності від клопотань або заяв інших учасників кримінального процесу. Крім того, у КПК ФРН проведення усного та публічного основного судового розгляду трактується як законодавчо передбачене правило [2].

В українському кримінально-процесуальному законодавстві загальні положення судового розгляду є нормами меншого ступеня узагальнення, які випливають із засад кримінального

провадження, деталізують їх та поширюють свою дію на усе судове провадження. У такий спосіб вони є надійними гарантіями правосуддя, захисту прав і свобод особи у кримінальному провадженні. Окрім загального характеру, означені положення відображають найважливіші та типові процесуальні особливості судового провадження, зокрема судового розгляду, пронизують чимало процесуальних дій та процесуальних рішень суду та учасників судового провадження. Ось чому вони отримали назву «загальні положення».

Загальні положення судового розгляду утворюють самостійний кримінально-процесуальний інститут, норми якого діють як єдина системна цілісність, завдяки чому вони сприяють всебічному, повному, неупередженому дослідженню обставин кримінального провадження. Це дає змогу розглядати загальні положення судового розгляду гарантіями правосуддя у кримінальному провадженні. Водночас цей інститут має складний характер, оскільки включає менші самостійні утворення – субінститути (наприклад, відкладення судового розгляду, зупинення судового провадження), що перебувають з інститутом загальних положень судового розгляду у відносинах субординації, підпорядкування.

Варто зазначити, що інститут загальних положень судового розгляду був запроваджений у КПК України 1960 р., хоча його складники – керівна роль головуєчого в судовому засіданні, безперервність судового розгляду, заходи, що вживаються до порушників порядку судового засідання, наслідки неявки учасників судового розгляду, відкладення судового розгляду – регламентувалися ще КПК УРСР 1927 р.

У науці кримінального процесу висловлюються різні за змістом позиції щодо розуміння загальних положень судового розгляду. Так, одні вчені вважають, що загальні положення судового розгляду – це сукупність (система) процесуальних дій, спрямованих на виконання основних завдань кримінального судочинства [3, с. 135–142]. На думку інших, це встановлені законом правила, які виражають особливості здійснення кримінального провадження у стадії судового розгляду та найбільш істотні вимоги до його порядку, сприяють реалізації його засад і створюють гарантії ухвалення законного, обґрунтованого і справедливого судового рішення [4, с. 241–256].

На наш погляд, сформульовані у наведених дефініціях ознаки загальних положень судового розгляду не повною мірою визначають зміст, характерні риси, особливості, призначення цього процесуального інституту, що не дає змоги провести чітке розмежування від інших інститутів кримінально-процесуального права.

При цьому варто зважати на те, що, по-перше, загальні положення судового розгляду регламентують процесуальні дії та рішення за різних ситуацій, що виникають під час судового розгляду (непритуття сторін, порушення порядку судового засідання, хвороба обвинуваченого); по-друге, загальні положення судового розгляду конкретизують засади кримінального провадження практично у всіх кримінально-процесуальних нормах, і всі ці норми загалом спрямовані на успішне виконання завдань кримінального провадження [5].

Мета загальних положень судового розгляду вбачається у тому, щоб, конкретизуючи та розвиваючи зміст засад кримінального провадження стосовно судового розгляду, створити умови, необхідні для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, сприяти у проведеному судових дій, пов'язаних із дослідженням та оцінкою

доказів, гарантувати їх здійснення з найменшими затратами сил і засобів.

Аналіз глави 28 КПК України дає змогу стверджувати, що до загальних положень судового розгляду належать: 1) строки і загальний порядок судового розгляду; 2) незмінність складу суду; 3) повноваження головуєчого у судовому засіданні; 4) безперервність судового розгляду; 5) учасники судового провадження; 6) розпорядок судового засідання; 7) застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового розгляду; 8) об'єднання і виділення матеріалів кримінального провадження; 9) відкладення судового розгляду та зупинення судового провадження; 10) проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

На наше переконання, до загальних положень судового розгляду належать межі судового розгляду, хоча останнім присвячений параграф 2 глави 28 КПК України. З іншого боку, навряд чи можна погодитися із законодавчим підходом щодо віднесення до загальних положень судового розгляду проведення експертизи за ухвалою суду (ст. 332 КПК України). Місце цієї процесуальної дії – у параграфі 3 глави 28 КПК України.

Висновки. Вищевикладене дає змогу дійти висновку, що під загальними положеннями судового розгляду варто розуміти такі вимоги кримінально-процесуального закону, які виражають характерні процесуальні особливості судового провадження (зокрема судового розгляду), забезпечують втілення у ньому засад кримінального провадження, впливаючи на вчинення процесуальних дій та рішень суду й учасників судового провадження, з метою створення умов, необхідних для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, сприяння у проведенні судових дій, пов'язаних із дослідженням та оцінкою доказів, гарантування їх здійснення з найменшими затратами сил і засобів.

Загальні положення судового розгляду законодавцем закономірно виділені у самостійні параграфи глави 28 КПК України, чим, фактично, підкреслено їх загальний характер і важливе значення для усього судового провадження. Значення цього інституту кримінально-процесуального права полягає в тому, що він об'єднує правила у судовому провадженні. Ці правила конкретизують, розвивають зміст засад кримінального провадження, є проміжними і сполучними ланками між ними та вимогами до проведення процесуальних дій під час судового провадження. Призначення цих положень вбачається й у створенні спеціального правового режиму, що сприяють ефективному виконанню завдань кримінального провадження. У такий спосіб вони слугують ефективною гарантією прав, свобод і законних інтересів особи. У загальних положеннях судового розгляду проявляється й попереджувально-виховне значення кримінального провадження, створюються умови для формування правосвідомості населення.

Перспективи подальшого дослідження аналізованої проблематики вбачаються у комплексному підході до вивчення цього кримінально-процесуального інституту, розробленні пропозицій щодо удосконалення загальних положень судового розгляду з урахуванням зарубіжного досвіду.

Література:

1. Уголовно-процесуальный кодекс Молдови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=326970>.
2. The German Code of Criminal Procedure. StPO. University of Potsdam [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/index/index/docId/6039>.

3. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи. [Навчальний посібник] / В.О. Попелюшко. – Острог, 2003. – С. 135–142.
4. Басиста І.В., Галаган В.І., Удовенко Ж.В. Кримінальний процес України [Навчальний посібник] / І.В. Басиста, В.І. Галаган, Ж.В. Удовенко. – Київ, 2010. – С. 241–256.
5. Милушев Д.В. Общие условия судебного разбирательства как институт уголовно-процессуального права. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.milushev.pro/obshhie-usloviya-sudebnogo-razbiralstva-kak-institut-ugolovno-protsessualnogo-prava/>.

Антошак Д. И. Суть и значение общих положений судебного рассмотрения уголовного производства

Аннотация. Научная статья посвящена формированию исследования сути и значения общих положений судебного рассмотрения уголовного производства. Проведено сравнение понимания и значение общих положений судебного рассмотрения через призму уголовно-процессуального законодательства зарубежных государств, выяснены основные их существенные признаки и значение для судебного производства в целом. Проанализированы подходы к пониманию этого понятия в литературе, критически он оценен, выяснено влияние общих положений судебного разбирательства на основные принципы судебного производства.

Ключевые слова: судебное разбирательство уголовного производства, общие положения судебного разбирательства, Уголовный процессуальный кодекс, уголовное производство, стадии судебного разбирательства, судебное разбирательство, признаки общих положений судебного рассмотрения уголовного производства.

Antoshchak D. The essence and significance of the general provisions of court hearings of criminal proceedings

Summary. The scientific article is devoted to the study of the essence and significance of the general provisions of the trial of criminal proceedings. A comparison of the understanding and significance of the general provisions of the trial through the prism of the criminal procedural law of foreign states has been made, the main their essential features and significance for the court proceedings in general have been clarified. The approaches to understanding this concept in the literature are analyzed, it is critically evaluated, the influence of the general provisions of the court examination on the basic principles of court proceedings is clarified.

Key words: judicial review of criminal proceedings, general provisions of court proceedings, criminal procedural code, criminal proceedings, stages of judicial review, judicial proceedings, signs of general provisions of judicial proceedings in criminal proceedings.

